

RACÓ DE LA MEMÒRIA

UNS ARRENDAMENTS MUNICIPALS A LA SÉNIA DE FINALS DEL SEGLE XVIII (ANY 1784)

Joan-Hilari Muñoz i Sebastià

Historiador i catedràtic de
Secundària a l'IES Joaquín Bau
de Tortosa.

Adreça electrònica:
vinallop@terra.es

1.- Introducció

Una de les situacions pròpies de l'anomenat Antic Règim que ens poden sorprendre més era la existència a moltes poblacions de monopolis que afectaven diversos serveis comunitaris en mans dels municipis. És a dir, la gent, abans de la desaparició de tots els règims senyorials durant la dècada dels trenta del segle XIX, tenia prohibit moldre les olives o el blat fora del molí municipal o del senyor jurisdiccional de la seva vila, coure pa a casa o adquirir diversos articles de primera necessitat (sal, vi, pesca salada, etc.) fora de les botigues municipals. De fet, durant l'anomenada Segona Desamortització, la impulsada pel ministre Pascual Madoz a partir de l'any 1855, molts d'aquests serveis foren posats a la venda per l'estat liberal per aconseguir recursos econòmics. D'aquesta manera, tot i que a la Sénia ho desconeixem, a diverses poblacions properes va passar això, ja que els molins d'oli municipals de la Galera, Godall, Mas de Barberans o els forns de coure pa de la Galera, Ulldecona, Mas de Barberans, Freginals i Godall foren venuts en pública subhasta.¹

A més, indubtablement, el control monopolístic sobre aquests serveis era una important font d'ingressos per als municipis. En el cas de la Sénia, pel fet de trobar-se sota la jurisdicció de l'ordre de sant Joan de l'Hospital, segurament era una concessió del seu comanador a la municipalitat aconseguida mitjançant un establiment emfitèutic (és a dir, pel fet de controlar aquests serveis, el municipi havia de pagar una quantitat fixa anual al comanador). Aquesta situació es repetia en molts altres llocs com ara Prat de Comte, dintre de la comanda santjoanista d'Horta, on la universitat municipal pagava de cens 15 sous de renda anual a principis del segle XVI pel control sobre el forn de pa i el molí d'oli, privilegis exclusius del comanador.²

Tots sis arrendaments localitzats (el molí d'oli, el molí fariner, la botiga, el forn de coure pa, la fleca, la venda d'oli i la taverna de vi)³ s'atorguen als arrendataris el mateix dia (el 18 de gener de 1784) per les autoritats municipals que hi havia en aquell moment a la Sénia: el batlle Josep Forner, els quatre regidors (Joan Galià, Sebastià Sit, Antoni Bel i Tomàs Amargós) i Manuel García, diputat del comú.

¹ Salvador-J. ROVIRA. *La Desamortització de Madoz a la Província de Tarragona (1859-1886)*. Tarragona: Diputació 1987.

² Josep SERRANO. *Prat de Comte (Terra Alta)*. Móra d'Ebre: Ajuntament de Prat de Comte, 2007, 170.

³ ACTE (=Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre.) FNT (Fons Notarial de Tortosa). Signatura 2936, fs. 5-16v.

2.- El molí d'oli

No cal dir que el conreu de les olives i la producció d'oli a la Sénia, en particular, i a les zones interiors de les Terres de l'Ebre, en general, ha estat una activitat econòmica molt important i decisiva per a molts dels seus habitants. El que pot sorprendre molta gent és que abans del segle XIX els veïns de la Sénia estaven obligats a moldre les seves olives en un lloc concret i designat per les autoritats locals, i s'arribava a prohibir fins i tot l'existència d'altres molins.

"Una de les situacions pròpies de l'anomenat Antic Règim [...] era la existència a moltes poblacions de monopolis que afectaven diversos serveis comunitaris en mans dels municipis."

L'arrendament⁴ es va atorgar a un pagès veí de la Sénia anomenat Antoni Vidal de Josep⁵ i la seva durada era la collita d'olives d'aquella temporada. El llogater disposaria del molí comunal "...con todas sus prensas, muelas, arcos y pertrechos correspondientes...". Les condicions imposades a Vidal eren molt detallades i constaven d'un total de 27 articles o apartats. A causa de la seva extensió, només n'esmentarem alguns. Així, per exemple, "sepa el arrendador que tendrá obligación de quitar la gronsa acabados de moler los pies de la oliva" (article 2n); a l'article 6è se li marcava el nombre de cofins a emprar en cada moltura: "sepa el arrendador que estará obligado a parar el pie con diez y ocho cofines y una cobertura..."; se l'obligava a lliurar tota la sansa als amos de les olives moltes (article 12è); havia de lliurar, a més de la quantitat en metàl·lic fixada a l'acord, "seis cántaros⁶ de azeyte para la lámpara del Santísimo Sacramento siempre que se lo pida el ayuntamiento..." (article 19è); o que disposava de fins a 10 lliures per fer petits treballs de manteniment al molí mentre tingués vigència el contracte.

El preu a pagar per Vidal al municipi per poder

gaudir del monopoli de la moltura d'olives de tot el terme de la Sénia durant un any quedà fixat en 307 lliures de "*moneda de plata, corriente en esa villa...*" i, a més, estava obligat a designar (tal com era costum) un fiador per fer front al possible impagament del lloguer, Vidal presentà a Antoni Ferrer, també veí de la Sénia.

3.- El molí fariner

Dintre de la trilogia mediterrània de cultius de secà, el blat ha estat històricament la principal font d'alimentació dels humans al llarg de segles. Per tant, el control per part dels municipis (o dels senyors feudals, depenent dels casos) dels molins necessaris per transformar aquest blat en farina apta per al consum humà tingué una importància cabdal i la seva explotació fou una important font de recursos.

L'arrendament d'aquest molí⁷ tenia una vigència d'un any, ja que anava del dia 1 de gener de 1784 al 31 de desembre del mateix any i, segons es fa constar en l'acord, es tractava "...del molino arinero propio del común, que se halla situado al frente de la villa asia el rio..." i el llogater fou Antoni Castell, veí de la Sénia.

Igual que en cas del molí d'oli, les condicions imposades pel municipi a l'encarregat del servei

"El control monopolístic sobre aquests serveis era una important font d'ingressos per als municipis."

eren molt detallades i l'obligaven a complir determinades coses, sota penes econòmiques diverses en cas de no fer-ho, arribant a fer-se càrrec de "...el fraude de qualquier arina errada y todos los gastos ocasionados..." (article 3r).

Podem destacar algunes qüestions incloses en aquest arrendament. En primer lloc, tot i que la Sénia tradicionalment emprava les mesures pròpies de la zona de Tortosa, en el contracte (article 8è) es parla de "*almudes valencianos*", element que ens pot indicar que la proximitat al Regne de València feia que s'empressin a la Sénia també algunes mesures valencianes. A més, destaca el fet que se li prohibia moldre el blat "...sin estar el dueño del trigo delante..." (article 10è); que l'arrendador estava obligat a donar "...tres libras de cera

4 ACTE. FNT. Signatura 2936, fs. 5-6v.

5 Aquesta manera de designar una persona era habitual abans d'estendre's el costum d'emprar els dos cognoms, ja que a molts llocs com que hi havia moltes persones que tenien el mateix nom i primer cognom, s'emprava el nom del pares per diferenciar-los.

6 A la Sénia habitualment s'emprava el càntir d'oli tortosí, que equivalia a 16,34 litres. Francesc TEIXIDÓ (editor). *Pesos, mides i mesures al Principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya a finals del segle XVI (1587-1594)*. Volum II. Barcelona: Fundació Noguera 2009, 749

7 ACTE. FNT. Signatura 2936, fs. 7-9v.

blanca para el monumento⁸ en la Semana Santa" (article 17è) o que havia de netejar pel seu compte cada quinze dies la canalització que portava aigua a l'abeurador situat prop del molí, al costat de la paret de l'hort de Pasqual Solà, sota pena de 5 sous per cada incompliment (article 18è).

Finalment, el preu a pagar per gaudir de l'ús d'aquest molí es fixà en *"veinte cahices y diez barcillas de trigo, medida catalana"*, o sigui, uns 10.213,22 kilograms de blat⁹. El fiador de l'acord fou Francesc Cabanes de Paulí, veí de la Sénia.

4.- La botiga municipal

El següent dels serveis arrendats fou el de la botiga,¹⁰ lliurat pel termini d'un any natural a Miquel Joan Martí, pagès de la Sénia, pel preu de 40 lliures de moneda de plata valenciana. El fiador de l'acord fou el també pagès veí d'aquella vila Domènec Aliau.

Per la seva importància descriptiva, transcrivim íntegrament el contingut d'un dels apartats d'aquest arrendament, que fa referència als productes que havien d'estar disponibles en aquesta botiga municipal de la Sénia: *"...sepa el arrendador que ha de tener todo género de pesca salada en su tienda, si la huviere en Vinaròs, manifestando el precio con papel firmado de quien lo mercó, en pena de cinco sueldos plata. Que ha de tener arina de guijas des de san Miguel hasta*

"Abans del segle XIX els veïns de la Sénia estaven obligats a moldre les seves olives en un lloc concret i designat per les autoritats locals."

mandárselo llevar de donde le pareciere más conveniente, bueno y barato, ha de tener azúcar blanco y bueno, ajos secos, aluvias blancas y de careta, papel blanco y de estraza, sellado del sello quarto y de oficio, cabezas o cabos para cordones, esparto, agujas saqueras, en inteligencia que en el papel sellado no podrá beneficiar cosa alguna y lo ha de tener de continuo, en pena de cinco sueldos plata, ha de tener el estanco del tabaco, la sal para el abasto de los vecinos y forasteros, ha de tener el hilo de palomar y de alpargata y de azote, trahendo el precio de Ulldecona o de san Matheo; ha de tener a su tiempo ava rompida, yesca, lluguete, pimienta colorada, azufre, hilo de polsereta, seda de todas colores, cintas de hiladillo de todos colores que se usan y lo mismo de hilo..." Altres informacions interessants contingudes en aquest arrendament fan referència, entre d'altres qüestions, que havia de tenir aiguardent a la venda *"...bueno y anisado..."* i cobrar 4 diners per cada sou que li costés, o el fet que l'únic dia permès als veïns de la vila la venda era *"...en la plaza o públicamente el miércoles de cada semana y lo mismo a los forasteros, [sota] pena de una libra y diez sueldos plata valenciana..."*, i la coneguda obligació de lliurar 3 lliures de cera blanca per la monument del Dijous Sant.

"L'únic dia permès als veïns de la vila la venda era "...en la plaza o públicamente el miércoles de cada semana y lo mismo a los forasteros, [sota] pena de una libra y diez sueldos plata valenciana..."."

el mes de abril, queso des de que se empieza a hacer hasta todo el mes de agosto, de todo género de palos para tinte, verdete, caparrós, alumbre, arros, cinta de estambre y de hilo negras y blanca de la última especie, agujas de coser y de cabeza, de todo género de especies, de cuyo precio ha de traher de Vinaròs y la villa le abonará tres dineros por sueldo (...), jabón bueno y la villa le abonará tres dineros por sueldo y podrá el ayuntamiento

⁸ El monument era una urna col·locada en un lloc adient i adornada amb ciris i flors, on es reserven amb especial honor les formes consagrades a la missa del Dijous Sant, que seran emprades per a l'endemà, dia en què no es diu missa.

⁹ Francesc TEIXIDÓ (editor). Pesos..., 749.

¹⁰ ACTE. FNT. Signatura 2936, fs. 9-10v.

5.- El forn de coure pa

L'arrendament¹¹ d'aquest servei bàsic per a la població i sota control monopolístic òbviament era una important font d'ingressos per al municipi perquè llavors el pa era un aliment bàsic i fonamental per

a la població i habitualment estava prohibit coure pa fora d'aquest forn.

El servei fou concedit a Antoni Ferrer de Josep, pagès veí de la vila i duraria tot aquell any 1784, des del primer dia de gener fins el darrer dia de desembre. Ferrer es va comprometre a pagar inicialment 233 lliures, 6 sous i 8 diners per l'arrendament, però com que hi hagué més persones interessades, es veié obligat a pagar una sisena part més, o sigui que al final el lloguer va pujar a més de 272 lliures de plata valenciana. Com a fiadors de l'acord foren designats Josep Lluquet i Tomàs Cabanes, ambdós pagesos i veïns de la Sénia.

¹¹ ACTE. FNT. Signatura 2936, fs. 11-12v.

Com en els altres arrendaments, en el text de la concòrdia s'establien un seguit d'obligacions per al llogater (com ara tenir dues dones encarregades del servei, coure bé el pa, i netejar bé el forn cada matí, sota pena de 5 sous per cada vegada que no ho fes, o donar al municipi 6 lliures de cera blanca per guarnir el monument de Dijous Sant), encara que també gaudia d'alguns drets com ara disposar dels boscos comunitaris de la vila per aconseguir la llenya necessària per fer funcionar el forn o que es quedaria en propietat un de cada trenta pans que

"Les condicions imposades pel municipi a l'encarregat del servei eren molt detallades i l'obligaven a complir determinades coses, sota penes econòmiques diverses en cas de no fer-ho."

couria.

6.- La fleca de pa i la botiga d'oli

Aquell mateix dia es va arrendar aquest servei municipal,¹² destinat preferentment a les persones veïnes de la vila amb escassos recursos econòmics i que no disposaven de prou terres per tenir farina de blat i oli de collita pròpia, fet que les obligava a adquirir-les a una botiga municipal. Aquest servei també anava destinat als viatgers que s'hostatjaven a la vila, els quals estaven obligats a adquirir aquests dos productes alimentaris bàsics en aquesta botiga.

El servei es llogava per tot aquell any a Josep Antoni Saragossà, pagès i veí de la Sénia per més de 22 lliures de moneda de plata valenciana, el qual presentava com a fiador a Baltasar Saragossà, també pagès i veí de la mateixa població.

Com en els casos anteriors, les obligacions de l'arrendatari quedaven molt fixades i detallades en el text de l'acord: fer el pa bo i amb el pes adequat, demostrar documentalment l'origen de l'oli venut a la botiga (els fraus en les vendes li ocasionarien diverses penes econòmiques), donar 2 lliures al monument de Dijous Sant o que les autoritats municipals sense previ avís podien inspeccionar la botiga per veure si els pesos i mesures emprats per a la venda eren els legals, etc. També rebria ajut econòmic per comprar l'oli (3 sous per cada càntir si era de la vila i 5 si era de fora) i el blat (1 sou i 6 diners de plata per cada barcella¹³).

7.- La taverna del vi

El darrer dels arrendaments feia referència a la venda a la menuda de vi¹⁴. L'arrendatari, Josep Cabanes de Paulí, pagès veí de la mateixa vila, estaria al front d'aquest servei durant aquell any des del primer dia de gener fins al darrer de desembre, presentant com a fiador Domènec Cabanes, pagès també veí de la Sénia.

Les condicions fixades pel municipi establien diverses obligacions, encara que al tractar-se d'un servei necessari per a la població, el municipi era el que pagava diners a l'arrendatari per portar el vi ja que, per exemple, fos quina fos la procedència d'aquest (Catalunya o València), la mesura oficial fixada era el

càntir valencià i per cadascun d'ells el municipi li pagaria 1 sou i 4 diners. Però per cobrar aquesta quantitat, "*...el arrendador (...) ha de traer papel de donde menare el vino firmado per el escrivano del ayuntamiento o fiel de fechos (...) que exprese en donde le ha mercado, de quien y su precio, y no trahendolo pagará la pena de cinco sueldos...*". En el cas que el vi posat a la venda fos produït per algun veí del poble, llavors el municipi només li pagaria 4 diners per càntir valencià.

Una de les obligacions imposades a l'arrendatari era similar a una fixada en altres arrendaments: el fet d'haver de lliurar 2 lliures de cera blanca per guarnir el monument del Dijous Sant.

¹² ACTE. FNT. Signatura 2936, fs. 13-14v.

¹³ A la Sénia s'emprava per mesurar grans la barcella rasa de Tortosa, la qual equivalia aproximadament a uns 20,8 litres. Francesc TEIXIDÓ (editor). *Pesos...*, 749.

¹⁴ ACTE. FNT. Signatura 2936, fs. 15-16v